

NEMZETKÖZI VÁNDORLÁS – MAGYAR SAJÁTOSSÁGOK¹

TÓTH PÁL PÉTER

Európa nyugati feléhez viszonyítva a legújabb kori nemzetközi vándormozgalom, mintegy negyven éves késéssel, a XIX. század utolsó harmadától vált jelentőssé hazánkban (Puskás 1982). Ezt a társadalmi jelenséget, melyben a *kényszer* mind a mai napig nem elhanyagolható fontos szerepet játszik alapvetően a *tömegesség*, az *önkéntesség* és a *gazdasági motiváltság* jellemzi. A migrációs folyamatoknak mind a kibocsátó, mind pedig a befogadó országok esetében általánosan és egy-egy országra speciálisan érvényes következményei vannak. A migrációt az általános és az ország-specifikus vonások, jellegzetességek együtt, egyszerre jellemzik, egymástól elválaszthatatlanok. A dolgozatban, a magyar példa alapján, mindenekelőtt azokkal az összefüggésekkel kívánunk foglalkozni, amelyek a fenti megállapítás érvényességét az egy-egy országra érvényes következmények jelentőségével kapcsolatban még egyértelműbbé teszik.

A nemzetközi vándormozgalom hazai folyamatait az érkezők, a bevándorlók összetétele alapján két, egymástól jól elkülöníthető szakaszra oszthatjuk. Az első a XIX. század utolsó harmadától az I. világháború kitöréséig, a második az I. világháborút lezáró békeszerződésektől az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkig tart. Az utóbbi, a második szakasz négy alszakaszra bontható. Az első alszakasz – figyelmen kívül hagyva a II. világháború végének interregnumát és az 1956. október–1957. március közötti időszakot – a II. világháború végéig tartott, a második 1945–1949 közé esik, a harmadik alszakasz a szocializmus évtizedeit fogja át, s végül a negyedik a rendszerváltoztatással kezdődött (illetve lényegében már 1987-ben), és mind a mai napig tart. A követő szakasz az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkkal kezdődik, az azonban, hogy ezt milyen meghatározottság fogja majd jellemezni, jelenleg még aligha megjósolható.

A nemzetközi vándormozgalmat, amely igen bonyolult és szerteágazó folyamat hatásában, jelentőségében számos (például politikai, munkaerő-piaci, népesedési, kulturális, gazdasági, etnikai, kulturális stb.) szempontból vizsgálhatjuk. A következőkben a hazai népességfejlődés alapján a migráció népesedési szerepének, hatásának bemutatására vállalkozunk. Az elemzésben azt vizsgáljuk, hogy a fogyatkozó hazai népesség pótlásában milyen szerepe van a

¹ A tanulmány az 5/0084/2002 sz. „A magyarországi bevándorlás” c. NKFP projekt keretében készült.

vándormozgalomnak. A folyamat jelentőségének, súlyának érzékeltetése érdekében azonban, ha röviden is, de a legújabb kori vándormozgalmat megelőző időszak népmozgásairól is szólunk.

Feltételezhető, hogy nemcsak a demográfusok számára közismert, hogy a népesség számát, nem és kor szerinti összetételét és egyéb demográfiai jellemzőit alapvetően a termékenység határozza meg. A termékenység meghatározó szerepét a halandóság mértéke módosítja. A termékenység és a halandóság különbsége pedig, ha azt a vándorlási egyenleg nem módosítaná, akkor nemcsak a lakosság számának alakulását, hanem korstruktúráját, nemek szerinti összetételét stb. is meghatározná.

A migráció módosító hatására bekövetkezett lakosságszám-változásban a belső vándorlásnak mindenekelőtt közvetett, hosszabb távon megnyilvánuló, a külső, vagy nemzetközi vándorlásnak pedig közvetlen és hosszabb távon megnyilvánuló szerepe is van. A vándorlási egyenleg attól függően pozitív vagy negatív, hogy egy adott időszakban többen vagy kevesebben érkeznek-e egy adott településre, régióba, vagy országba, mint amennyien eltávoztak.

A hazai népesség több mint két évtizede tartó, s jelenleg megállíthatatlannak tűnő fogyása, illetve ezzel összefüggésben a népesség korstruktúrájának öregedése a migráció népességpótlásban játszott szerepét az elmúlt évtizedben a figyelem előterébe állította (*Hablicsek-Tóth* 2000). Megállapítható, hogy a migráció népesedési hatásai – a szélsőséges esetektől eltekintve – kétségtelenül szerényebbek, mint a termékenységé. Abban az esetben azonban, ha a nemzetközi vándorlás éves volumenei a természetes változások mértékét jelentősen meghaladnák (például, ha Magyarország esetében a jelenlegi évi kb. 20 ezer bevándorló külföldi helyett annak duplája érkezne) illetve, ha a migráció távlati (például ötven év távlatából), halmozódó hatásait nézzük, akkor még a jelenlegi hazai éves volument feltételezve is igen jelentősek lehetnek.

A népességfejlődéssel összefüggésben régi felismerés, hogy a vándorlás mértéke nemcsak a népesség kor, nem, foglalkozás, vallás és iskolai végzettség szerinti tagozódását befolyásolja, hanem tovagyűrűző hatása a társadalmi, a gazdasági, a kulturális, a politikai stb. élet különböző területein is kimutatható. Emellett az is könnyen belátható, hogy a termékenység szintjét, a halandóság mértékét, illetve a nemzetközi vándorlás mindenkori egyenlegét, mivel azok döntően egy hosszabb időszak szerves fejlődésének következményei (különleges esetektől, illetve demográfiai katasztrófáktól eltekintve) nemcsak a pillanatnyi népesedési folyamatok „eredményei” határozzák meg. Éppen ezért miközben a demográfiai jellemzők folyamatosan módosulnak, másságukban is magukon viselik, őrzik mindazokat a meghatározottságokat, amelyek a népesedési folyamatokat korábban jellemezték. Azaz a népesedési, illetve az ezt befolyásoló migrációs folyamatok soha sem függetlenek a korábbi időszakok meghatározottságaitól, és változásai sem előzmény nélküliek. Így van ez a bennünket érintő migrációs folyamatok esetében is.

A magyar népességfejlődés története alapján megállapítható, hogy a vándorlás a népesség számának, korstruktúrájának és egyéb demográfiai jellemzőinek alakulásában – elődeink Kárpát-medencébe történt érkezését megelőzően, s azt követően is – igen fontos szerepet játszott. *Hóman Bálint* az ezzel kapcsolatos ismereteket a következőképpen foglalta össze:

A magyar nép ősrégi időkben egymás mellé sodródott finnugor és ogur-török elemek egyesüléséből született s a későbbi századok folyamán újabb török s szórványosan kaukázusi és iráni elemeket is szívott magába (*Hóman–Szekfü* 1935).

A vándorlás és a különböző népelemek összeolvadása, egyesülése azonban nemcsak az eredetet, a keletkezést, a származást, a magyar nép megjelenését tette lehetővé, határozta meg, hanem szinte önmagát megismételve a későbbi századokban is fontos szerepet játszott a magyar elem meg-, vagy fennmaradásában. Lehet azon vitatkozni, hogy mely népelemek egyesüléséből született a magyar s, hogy a későbbi századok folyamán mely népelemekkel egészült ki, melyeket szívott magába. Az azonban nem lehet kétséges, s mindez szoros összefüggésben volt vándorlásával, hogy a IX. század második felére a magyar nép már etnikai egységbe forrott össze. Ez az „állapot” pedig nem jelenti azt, hogy ettől kezdve, vagy ezt követően már csak „belső” eredetű, intakt, önmagát tápláló népességfejlődéssel állunk szembe. Nem, mert a magyarrá válás útján valameddig már eljutott egyéb népelemek s ezen az úton még el sem indulók a magyarokkal együtt érkeztek a Kárpát-medencébe. Nem is beszélve az itt „talált” népekről, hiszen a honfoglalás, s az ezt követő századok együtt jártak az itt élő népekkel való keveredéssel is. E folyamattal párhuzamosan az addigi hagyományok alapján a Kárpát-medencében is megkezdődött a „vendégeknek”, a „jövevényeknek”, vagy mai fogalmaink szerint a bevándorlóknak az országba hívása, befogadása. Annak érzékeltetésére, hogy az államalapítók tisztában voltak a „vendégeknek”, a „jövevényeknek”, azaz a bevándorlóknak az ország életében, népesedési folyamatokban játszott szerepével elegendő, ha Szent István Imre hercegnek szóló intelmeire gondolunk. S talán azzal a megjegyzéssel is egyet lehet érteni, hogy Szent István intelmei nemcsak korának, hanem a korábbi századoknak a vándorlási tapasztalatait is magába foglalja. Abban az esetben ugyanis, ha nem így történt volna, akkor a következő gondolatokat nehezen lehetett volna megfogalmazni:

Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak (István király emlékezete).

A Kárpád-medencében bekövetkezett, tehát a honfoglalást követő magyar népességfejlődést – melyben már a vándorlási egyenleg eredményeként létrejött népességnövekmény is szerepet játszott – modellszerűen, legfontosabb jellemzőit, meghatározottságát kiemelve, röviden a következőkben foglalhatjuk össze. A modell lényegét, azt, hogy *az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő* illetve, hogy *a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak* a Szent István-i gondolatok egyértelműen tartalmazzák.

A magyar népesség számának alakulását – jelentős leegyszerűsítéssel – három népelem határozta meg a honfoglalást követő évszázadokban, különböző súllyal és mértékben. A fő népesség az etnikailag ekkor már egységes magyarok és leszármazottjai voltak. Döntő többségük, mint az a történeti kutatásokból jól ismert, a Kárpát-medence központi területein telepedett le. A *második* elemet, amelynek tagjai a magyar népességfejlődéshez folyamatos „kiegészítést”, „utánpótlást” biztosítottak az itt élő népekből és utódaikból azok alkották, akik az együttélés (évszázadai) során elmagyarosodtak. A *harmadik* elemhez tartozók: a vendégek, a jövevények, a különböző időszakokban az országba hívott, letelepített népcsoportok, néptörzsek tagjai és leszármazottjai közül azok, akik az együttélés során szintén „elindultak” a magyarrá válás útján s magyarrá váltak. Ez az elem a hazai népességfejlődésben lényegében a másodikhoz hasonló szerepet játszott. A második és a harmadik csoporthoz tartozók és utódaik azonban nemcsak számban gyarapították, hanem szokásaikkal, hagyományaikkal, munkakultúrájukkal stb. is gazdagították a magyarokét.

Természetesen e három elemhez tartozók mellett az ország lakosságának számát gyarapították mindazok, akik akár a Duna-medencében élő népekből, akár az ide hívottak, befogadottak közül identitásukat megőrizve nem váltak magyarrá. S e két egymással párhuzamosan megvalósuló folyamat – a magyarul beszélők és a magukat magyarnak tartók számának növekedése mellett – biztosította, s egyben fenntartotta a Magyar Királyság soknemzetiségű jellegét.

A honfoglaló magyarok a különböző források szerint 450–500 ezren lehettek, azoknak a számát pedig, akiket a honfoglalást követő két évszázadban magukba olvasztottak, kétszázezer főre becsülik. Ezt követően a magyarok, az itt élő népek, illetve a *vendégek, jövevények* részben különálló, de egybe sodródó, fonódó, eggyé váló fejlődéstörténete, keveredése tette lehetővé, hogy az itt élők száma a 12. század végére – a történeti kutatások szerint – valószínűleg már elérte az 1,8–2,2 milliót.² Azt, hogy ebben, illetve a korábbi népességszámban mi-

² A magyarrá válás folyamatának érzékeltetésére számos, a magyar történelemben jelentős szerepet játszó családot említhetünk. A példaként a gutkeled (német) nemzetségből való Báthori családot említjük. A család „magyar” történelme még az Árpád-korra nyúlik vissza. A közelebbi időből pedig Ganz Ábrahámra (1814–1867), a svájci származású jeles „magyarrá” hivatkozunk.

lyen súllyal játszott szerepet a pozitív vándorlási egyenleg nem tudjuk. Az azonban biztos, hogy a magyar népességfejlődésben a vándorlási nyereség szerepe nemcsak ekkor, hanem a következő századokban is nyomon követhető. Megállapítható, hogy a népesség számának alakulásában a pozitív vándorlási egyenleg szerepe, különösen a *népesedési katasztrófákat* követően meghatározó jelentőségű volt.³

A honfoglaláskor a magyarok többsége, mint ahogyan már korábban megjegyeztük, a Kárpát-medence központi területét foglalta el. A későbbi századok népességfejlődése pedig a magyar nemzetiségűek számát növelve a központi területen kialakult meghatározó szerepét még egyértelműbbé tette. Ebben nem elhanyagolható szerepet játszott az, hogy a magyarok számát – a természetes szaporodás mellett – a központi területeken élő nem magyar ajkú népesség, illetve az ország periferiáiról a központi területekre vándorlók (szintén nem magyar ajkú népesség) és a nemzetközi vándormozgalom keretében döntően e területekre érkező külföldiek egy részének, illetve utódaiknak asszimilálódása, elmagyarosodása is növelte. A rendelkezésünkre álló adatok ugyanis azt bizonyítják, hogy századokon át a birodalom periferiáiról a nem magyar nemzetiségűek közül a Magyar Királyság központi területeire folyamatosan jóval többen vándoroltak, mint a központi területeken élő magyar nemzetiségűek az ezen kívüli területekre, országrészekre. E folyamattal szoros összefüggésben az ország közepének sajátos helyzete abban is megnyilvánult, hogy a magyarul beszélők aránya is ezen a területen volt a legnagyobb. De ez érthető is, hiszen a döntően magyarok által lakott területen az integrálódás és az asszimilálódás folyamata sokkal „egyszerűbben” és gyorsabban zajlott, mint a Felvidéken vagy Királyhágón túli részekben, ahol számos területen a magyarok aránya igen alacsony volt. E két, évszázadokon át egymásra ható, egymásba kapcsolódó folyamatnak – a birodalom periferiáiról a központ felé irányuló belső vándorlásnak, illetve a más országokból ugyanerre a területre vándorlók népesedési hatásának – eredményeképpen a természetes szaporodás mértéke a Magyar Királyság központi területein volt a legnagyobb. Ezt az 1870-es évektől a tízévenként megismételt népszámlálások adatai egyértelműen dokumentálják. A fentiek mellett a köz-

³ A tatárjárás, az azt követő újabb háborúk, a visszatelepült kunok lázadásai, járványok, éhínségek és végül az 1285-ben bekövetkezett második tatárjárás együttesen vezettek az *első népességi katasztrófa*hoz. A népesség pótlására ekkor német, francia, vallon, olasz és egyéb telepesekeket hívtak az országba. A veszteség mértékét tükrözi, hogy több mint száz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az ország lakosainak száma ismét elérje a két milliót.

A népesség száma a 16. század elejére 3,5–4 millióra növekedett, melynek a becslések szerint kb. 80 százaléka volt magyar anyanyelvű. A következő két évszázad viszont a török hódoltság időszaka, melynek következtében a népesség száma a 18. század elejére a 16. század elejének szintjére süllyedt. A népesség összetétele, mivel az össznépességen belül a magyar anyanyelvűek aránya 35–45 százalékra esett, radikálisan átalakult. Ez volt a *második népességi katasztrófa*, amely az elsőhöz hasonlóan nemcsak ismét századokra visszavetette a népesség fejlődését, hanem a lakosság szerkezetét, összetételét is újból átalakította.

ponti területek országos átlagnál jelentősebb népességyarapodásához még az is hozzájárult, hogy az 1880-as éveket követő kivándorlási hullámból származó népességvesztés a központi részeket a magyarok alacsonyabb kivándorlási aktivitása miatt kevésbé érintette.

A fentiek ismeretében úgy véljük, nem tűnik túlzónak az a kiinduló állítás, hogy a magyar népességfejlődésben a migráció – a Kárpát-medencébe történt érkezését megelőzően, de azt követően is – igen fontos szerepet játszott. Szerepét még az is növelte, hogy az 1880 és 1914 közötti egyáltalán nem jelentéktelen magyarországi kivándorlást a fentiekben vázolt migráció által is támogatott dinamikus népességfejlődés ellensúlyozni tudta.

Az I. világháború következményei, a Magyar Királyság addigi államkeretének felszámolása azonban az addigi folyamatok folytatódását lehetetlenné tették. Ha nem is meghatározó jelleggel, de ebben szerepet játszott az is, hogy az I. világháború kitörésével a legújabb kori nemzetközi vándormozgalom történetének első korszakasa lezárult.⁴ Mindezek következtében a Magyarországról az Amerikai Egyesült Államokba irányuló kivándorlás megakadt.⁵ Ez a helyzet 1927-ben, azt követően, hogy az amerikai kongresszus 150 ezer főben állapította meg az európai bevándorlók számát némileg módosult. A Quota of National Origin értelmében ugyanis a magyar bevándorlói keret majdnem a duplájára nőtt. S így a II. világháború kitöréséig évente a kivándoroló magyar állampolgárok száma 799 és 1655 fő között mozgott, akiknek döntő többsége, mint az I. világháborút megelőzően, ebben az időszakban is az Amerikai Egyesült Államokba távozott.

A hazai népesedési (és egyéb) folyamatok szempontjából azonban nem ez, hanem az I. világháborút lezáró békedöntések voltak a meghatározók. 1910-es adatokhoz viszonyítva az 1920-ban megtartott népszámlálás adatai már egy teljesen más népességű ország demográfiai viszonyait tükrözik, mivel az I. világháborút lezáró nagyhatalmi döntések radikálisan módosították Magyarország területét és népességének számát.⁶ Annak következtében pedig, hogy a Magyarországnak meghagyott terület lényegében megegyezett a Magyar Királyság központi területével, s mivel a korábbi népességfejlődés eredményeként ezen a területen döntően csak magyar nemzetiségűek éltek az ország soknemzetiségű jellege megszűnt. A

⁴ Az Amerikai Egyesült Államok 1917-ben a bevándorlást szigorúan korlátozta. Ez az állapot a háború befejezését követően sem változott, 1924-től, az Immigration Restriction Act elfogadásától pedig, az Egyesült Államokba a tömeges bevándorlás lehetetlenné vált.

⁵ 1921-ben mindösszesen 5747 magyar állampolgár kapott bevándorlási engedélyt az USA-ba. A következő években a magyar kvóta még ennél is kevesebb lett. 1924-ben például csupán 473 volt. (1905-ben még közel 180 ezren szálltak partra az amerikai kikötőkben!) 1920 és 1940 között az országból elvándorlók száma összesen nem érte el ötvenezret.

⁶ A trianoni békeszerződés értelmében Magyarország területe 71,4 százalékkal (325 411 km²-ről 93 073 km²-re), lakosainak száma pedig 65,6 százalékkal (18 264 533 főről 7 986 879 főre) csökkent.

változás egyben azt is jelentette, hogy a magyar népességfejlődés addigi „pótlólagos” tartalékai elapadtak, megszűntek.

A népesség számának és lakóterületének olyan mértékű, radikális és előzmény nélküli csökkenése, mint amilyen az I. világháborút követően igen rövid idő alatt bekövetkezett, önmagában kétségesse teszi, hogy a korábban szervesen alakuló népesedési folyamatok az új viszonyok között fennmaradhatnak-e. A népességfejlődés szempontjából ugyanis a *trianoni döntés*, melyet az I. világháború ember- és egyéb veszteségei még súlyosbítottak, a *hazai népességfejlődés harmadik s az új feltételek között már korrigálhatatlan népességi katasztrófája* volt. Az 1920 utáni demográfiai helyzet ugyanis nem egyszerűen nem tükrözi a megelőző időszakét, hanem azok a folyamatok is megszakadtak, amelyek a Magyarországnak meghagyott területeken bekövetkezett népességfejlődést a korábbi évszázadok során fenntartották, kondicionálták. Ez egyben azt is jelentette, hogy a bekövetkezett változás a vándormozgalom addigi meghatározottságát is radikálisan, gyökeresen átalakította.

A nagyhatalmi döntések következtében az I. világháború végétől a nemzetközi vándormozgalom sajátos formája vált meghatározóvá a Duna-medencében. Ennek alapvető jellemzője, hogy milliók szándékuk és akaratuk ellenére nem is egy alkalommal anélkül lettek részesei a nemzetközi vándormozgalomnak s váltak egy másik, számukra idegen állam állampolgárává, hogy lakóhelyüket elhagyták volna vagy, hogy állampolgárságuk megváltoztatását kérték, igényelték volna. Természetesen jogos kérdés, hogy miféle migráció az, amikor nem az egyének, hanem az egyének akaratától függetlenül a győztesek döntésének alárendelten a határok „migrálnak”? Nevezhetjük-e migránsnak azt a személyt, aki országa és állampolgársága „átnevezése” mellett saját szülőföldjén, falujában él, ott, ahol felmenői is éltek? Nehezen. Ennek ellenére ez a mozgás, vándorlás nélküli „migráció” megfelelő, vagy elégséges alapot teremtett ahhoz, hogy a következő fázisban az egyén addigi virtuális migrációja valódivá váljon. A nagyhatalmak ugyanis az I. világháborút lezáró területi átrendezésekor az etnikai elvet figyelmen kívül hagyták, melynek következtében az új államalakulatok olyan területeket is megkaptak, melyeken döntő többségben magyar nemzetiségűek éltek.⁷ Annak érzékeltetésére, hogy ez a virtuális migráció következményeiben milyen volumenű volt megemlíthjük, hogy e sajátos „migráció” az I. világháborút követően 10,6 millió magyart, 1938 és 1945 között pedig több mint öt-öt millió személyt érintett, akik előbb magyar állampolgárként csehszlovák, román stb. állampolgárok lettek, hogy a következő időpontban lényegében ennek fordítottja következzen.

⁷ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint a magyar nemzetiségűek közül 1 704 851 fő Romániában, 1 084 343 fő Csehszlovákiában, 563 597 fő Jugoszláviában, 24 807 fő pedig Ausztriában maradt. A trianoni békeszerződéssel tehát a soknemzetiségű Magyar Királyság helyett három soknemzetiségű országot – Csehszlovákiát, Romániát és a Szerb-Horvát-Szlóven Királyságot hoztak létre.

Az I. világháborút követő rendben tehát a magyar nemzetiségűek egyharmada kívül rekedt az újrarajzolt magyar határokon. S ez az alaphelyzet határozza meg a hazánkba irányuló nemzetközi vándormozgalom második szakaszát. Annak hatására pedig, hogy a magyar etnikumúak új államhatárok közé szorítása együtt járt az új államalakulatok magyarellenes politikájával, százezrek szülőföldjük elhagyására kényszerültek (Tóth 1996). Mindezek eredményeképpen az I. világháborút követő határmegvonás szükségszerűen jelentős mértékű kényszmigrációhoz is vezetett. A környező országokból Magyarországra menekülők, illetve a világ más országaiba kivándorolt magyar nemzetiségűek pontos számát nem ismerjük. A kikényszerített migráció volumenét azonban jól érzékelteti az a tény, hogy 1919 és 1924 között például csak a Romániához csatolt területről kb. kétszázezren, az ezt követő tíz évben pedig további százharmincezen érkeztek Magyarországra.

Az I. világháborút lezáró migrációs szakasz első fázisát tehát a virtuális és a kényszmigráció együtt, egymást kiegészítve, felerősítve jellemezte. Annak következtében azonban, hogy a megváltozott helyzetben a szomszédos országokhoz csatolt, az egykori „széleken” élő nem magyar ajkúak vándorlása az új határok közé került Magyarország irányában megszűnt, s helyüket, a korábbi évszázadok folyamataival ellentétben, az itt élő magyarok Magyarországra vándorlása vette át a nem magyar nemzetiségűek magyar népességfejlődésben játszott addigi „kiegészítő”, „utánpótlást” biztosító szerepe megszűnt. Ez még azzal egészült ki, hogy az I. és a II. világháborút követően a Magyar Királyság központi területein élő nem magyar nemzetiségűek egy része különböző módon és formában a volt Csehszlovákiába, Romániába, illetve a volt Jugoszláviába távozott. A hazánkat érintő nemzetközi vándorlás második szakaszának jellemző meghatározottsága tehát az, hogy a virtuális migráció által teremtett alapon – a többséget reprezentáló hatalom nyomása elől – a szülőföldjükön maradt magyar nemzetiségűek egy része Magyarországra vándorol.

Az adatok alapján azt mondhatjuk, hogy lényegében már csak a szomszédos országokhoz került magyar területekről a magyar etnikumú népességnek a Magyarországra a huzamosabb ideig tartó Magyarországon való tartózkodás igényével (letelepedési szándékkal) történő (kikényszerített) vándorlása figyelhető meg.

Ez a helyzet 1949–1990 között annyiban változott, hogy a bolsevik-típusú hatalmi, politikai rendszer a természetes módon megnyilvánuló nemzetközi vándormozgalmat lehetetlenné tette. Ennek ellenére a nem nagy számú görög, chilei, palesztin befogadottak mellett a szomszédos országok magyar nemzetiségű állampolgárai közül a négy évtized alatt közel 200 ezren telepedtek át Magyarországra.

A migráció keretét meghatározó politikai háttér s annak alárendelt törvényi szabályozás a rendszerváltoztatással összhangban gyökeresen átalakult. A megváltozott feltételek között még egyértelműbbé vált, hogy a letelepedési

céllal Magyarországra érkező migránsok döntő többsége a szomszédos országok magyar nemzetiségű állampolgárai, azaz a bevándorlók többsége a volt magyar állampolgárok, vagy azok leszármazottjai közül rekrutálódik. Tehát a negyedik alszakasz tartalmi meghatározottsága azonos az előzőkével, s ennek megfelelően Magyarország továbbra is mindenekelőtt a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek számára jelent vonzerőt. E mozgás eredményeképpen egyrészt a Magyarországon élő nem magyar nemzetiségűek aránya fokozatosan csökken, másrészt pedig az egykori perifériákon élő magyarok és leszármazottaik mai Magyarország területére történő, 1920-ban megkezdődött koncentrációja a korábbi évtizedekhez viszonyítva még egyértelműbb lett. Ennek a folyamatnak pedig, ha nem is napjainkban, de a következő évtizedek fejleményei következtében az lesz az eredménye, hogy a magyar nemzetiségűek száma mindenekelőtt Kárpátalján és a Vajdaságban, de Romániában is jelentősen le fog csökkenni.

A hazánkat érintő nemzetközi vándormozgalom fejlődéstörténetének 1920 óta tartó második szakaszában a vándorlás, alszakaszonként eltérő intenzitással, de továbbra is fontos szerepet játszott a hazai népességfejlődésben. Ebben a szakaszban azonban meghatározó tendenciaként a magyar nemzetiségűek Magyarországra történő koncentrációja érvényesül. A migrációs nyereség növeli ugyan a hazai lakosság összlétszámát, de az átvándorlás egyes, korábban magyarok által lakott területek elnéptelenítésével szűkíti a magyarok által lakott összterületet, és így idővel a ma még magyarok által sűrűn lakott, Magyarországon kívüli területekből is szórványterületek válhatnak. Mindez pedig azt eredményezi, hogy a hazai népességfejlődés, amennyiben a továbbiakban is az 1981-ben megkezdett úton halad, nemcsak „felemészti” belső tartalékait, hanem perspektivikusan „kiüríti” a szomszédos országok ma még magyarok által lakott területeit is.

IRODALOM

- Hóman Bálint–Szekfü Gyula*: Magyar történet I. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935., 90–181.
- Hablicsek László–Tóth Pál Péter*: A nemzetközi vándorlás szerepe a magyarországi népesség számának megőrzésében, 1999–2050. Demográfia, 2000/1., 11–46.
- Pál Péter Tóth*: Hungarians in the Successor States: from World War I to World War II. Nationalities Papers, Vol. 24, No. 3, 1996. 425–435.
- Puskás Julianna*: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

Tárgyszó:

Nemzetközi vándorlás

INTERNATIONAL MIGRATION – HUNGARIAN PECULIARITIES